

Universiteit
Leiden
The Netherlands

‘De’ echte Fries bestaat niet: identificatie in plaats van identiteit

Ooijen, H.M.A.E. van; Loof, J.P.; Lawson, R.

Citation

Ooijen, H. M. A. E. van. (2024). ‘De’ echte Fries bestaat niet: identificatie in plaats van identiteit. In J. P. Loof & R. Lawson (Eds.), *Diverse mensen en gelijke rechten anno 2024: Essays ter gelegenheid van het emeritaat van prof. Titia Loenen als hoogleraar Mensenrechten en diversiteit* (pp. 149-153). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4194944>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4194944>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Hana van Ooijen

1 INLEIDING: OVER EEN TV-UITZENDING DIE DIVERSITEITSVRAGEN OPROEPT

Stel, een Tweede Kamerlid dat door Friese ouders uit Ethiopië is geadopteerd en bij hen is opgegroeid, verwelkomt een kabinetsplan om 18 miljoen euro te investeren in het behoud van de Friese taal. Een televisiepresentator schampert in reactie op dit nieuws dat dit Tweede Kamerlid ‘geen recht van spreken heeft’ omdat ‘hij niet in Friesland is geboren’ en ‘toch geen Fries’ is. Waarna deze in Nederland uit Nederlandse ouders geboren en in Drenthe opgegroeide man schertst: ‘Ik ben toch ook geen Surinamer’. Beoordeel of dit discriminerende opmerkingen zijn en motiveer je antwoord.

Helaas is dit voorval niet een fictieve casus voor een tentamenopgave. Deze opmerkingen¹ maakte televisiepresentator Johan Derksen op 9 april 2024 in reactie op de steun van Tweede Kamerlid Habtamu de Hoop voor het kabinetsplan. Zo snel als de verhitte discussie over deze opmerkingen oplaaide, zo snel verdween deze weer uit de media. Mogelijk komt er een staartje, nu de Friese afdeling van *Discriminatie.nl* na meer dan 1000 klachten aangifte heeft gedaan.² Het is nog afwachten of de uitlatingen strafbaar zijn,³ hoewel velen

1 Letterlijke tekst: *Derksen*: ‘Als je nou iemand hebt die in Friesland geboren heeft [sic], die heeft het recht om daar zo over te praten.’ *Genex*: ‘Ja, maar hij is geadopteerd hè door Friese ouders.’ *Derksen*: ‘Jawel, maar hij is toch geen Fries, kom op zeg.’ *Genex*: ‘Hij spreekt het echt hartstikke goed, hij spreekt het echt heel goed.’ *Derksen*: ‘Ik ben toch ook geen Surinamer?’ Te vinden op o.a.: <<https://www.rtl.nl/nieuws/binnenland/artikel/5444601/ophef-over-racistische-uitspraak-johan-derksen>>. Alle websites zijn voor het laatst op 23 juni 2024 geraadpleegd.

2 Omroep Leeuwarden, ‘Update: Tumba, Friese meldpunt discriminatie, doet aangifte tegen Johan Derksen vanwege zijn uitspraken over Kamerlid Habtamu de Hoop’, 11 april 2024, op: <<https://omroepleeuwarden.nl/tumba-friese-meldpunt-discriminatie-in-leeuwarden-ontvangt-180-klachten-over-uitspraak-johan-derksen-over-kamerlid-habtamu-de-hoop/>>.

3 RTL Nieuws, ‘Verontwaardiging over opmerkingen Johan Derksen over Fries Kamerlid: “Randje van de wet”’, 10 april 2024 op: <https://www.rtl.nl/nieuws/nederland/artikel/5444601/ophef-over-racistische-uitspraak-johan-derksen?redirect=rtlnieuws>. In dit bericht treffen we onder meer het volgende: ‘Strafrechtadvocaat Anis Boumanjal [...] “een grensgeval, maar ik denk dat je dit ook in het strafrechtelijke kader kan trekken. Het is een belediging, en het discriminatoire karakter maakt het verzwarend”. [...] Zijn collega Geert-

deze als racistisch bestempelden.⁴ Strafbbaar of niet, dit media-incident roept interessante vragen over diversiteit op.

2 AANAMES

Als je de drie terloops gemaakte opmerkingen nader bekijkt, kan je daar de volgende met elkaar verbonden aannames uit afleiden: i) een persoon van kleur is Surinaams en ii) kan daarom geen Fries zijn en iii) heeft – dus – geen recht van spreken (als het gaat om de Friese cultuur).

Uit de eerste en tweede aanname spreekt een nonchalante blik op 'de ander' die mensen van kleur over één kam lijkt te scheren.⁵ Fysieke (raciale) kenmerken spelen een cruciale rol bij racistische uitingen.⁶ Het doet denken aan wat Gloria Wekker schaarde onder de 'Nederlandse zelfrepresentatie' waarbij ras als 'een organisatorisch principe in de imperiale orde'⁷ heeft gewerkt:

'This entails the fundamental impossibility of being both European, constructed to mean being white and Christian, and being black-Muslim-migrant-refugee.'⁸

Dat komt ook overeen met de resultaten uit een recent wetenschappelijk onderzoek dat kinderen, inclusief kinderen van kleur, een 'echte' Nederlander vooral als wit zien.⁹ Een hoogleraar onderwijssociologie zei in reactie op het onderzoek dat het aantoont 'dat etnische en raciale stereotypen in Nederland hardnekkig zijn'.¹⁰

Jan Knoop denkt dat eventuele vervolging van Derksen weinig kans van slagen heeft: "Het is wellicht niet gepast, maar strafrechtelijk, zo schat ik in, niet te kwalificeren als strafbare discriminatie of belediging".

4 Zie onder andere noot 2 en 3 en bijvoorbeeld NOS, 'Kamerlid De Hoop krijgt veel bijval na racistische opmerking Johan Derksen', 10 april 2024, op: <<https://nos.nl/artikel/2516235-kamerlid-de-hoop-krijgt-veel-bijval-na-racistische-opmerking-johan-derksen>>.

5 In een latere reactie zei hij juist weer: 'Ik zag een jongen met een Afrikaanse achtergrond die de Friese taal gaat staan promoten.' Zie 'Johan Derksen zegt geen sorry tegen Kamer De Hoop: "Het was niet racistisch bedoeld."' Zie Wij Nederland op <<https://wnl.tv/2024/04/11/johan-derksen-zegt-geen-sorry-tegen-kamerlid-de-hoop-het-was-niet-racistisch-bedoeld/>>.

6 Vergelijk een onderzoek uit 2009 naar racisme in de voetbalcultuur waar beledigingen zich richtten '[...] at players who merely look like they are from Morocco or Turkey', genoemd door P. Essed & I. Hoving in 'Innocence, Smug Ignorance, Resentment. An Introduction to Dutch Racism' in: *Dutch Racism*, p. 11.

7 Originele tekst (in de Engelstalige versie): "race as an organizing grammar of an imperial order in which modernity was framed", in: G. Wekker, *White Innocence*, Durham: Duke University Press 2016, p. 20.

8 Ibidem, p. 21.

9 M. van Nuland, 'Een "echte" Nederlander is wit, vinden ook zwarte kinderen', in: *Trouw* 27 maart 2024. Het artikel gaat over een wetenschappelijke publicatie in het *European Journal of Social Psychology*. De steekproef telde bijna 200 kinderen.

10 Ibidem.

Een reden dat het bespreken van deze stereotypen en de mogelijk racistische uitingen die daaruit voortvloeien niet vanzelfsprekend is, ligt mogelijk in de Nederlandse strategie van ontkenning van racisme.¹¹ Strategie of niet, de latere reactie van Derksen dat het ‘gewoon een opmerking’ was die ‘niet racistisch bedoeld was’ kan inderdaad beschouwd worden als ontkenning.¹² Daarbij onderkent hij niet dat zijn intentie irrelevant is voor de mogelijk discriminerende aard van zijn opmerkingen.¹³

3 IDENTIFICATIEPROCESSEN

De term ‘echte Nederlander’ doet op zijn beurt denken aan het rapport *Identificatie met Nederland* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) uit 2007(!). Bij de presentatie van het rapport sprak – toen nog – prinses Máxima de veelbesproken woorden: “‘De’ Nederlander bestaat niet.”¹⁴ Hiermee wilde ze de veelzijdigheid van Nederland onderstrepen. Daarbij verwees ze naar de titel van het rapport dat ruimte voor ontwikkeling en diversiteit biedt, anders dan een titel als ‘De Nederlandse identiteit’ had gedaan. Ondanks de zestien en een halfjarige leeftijd van het rapport is veel van de inhoud ervan ook deze dagen nog relevant.

Een centrale aanbeveling in het rapport was dat identificatieprocessen – meer dan een statische identiteit – helpen om spanningen die voortkomen uit de combinatie van ‘individualisering, multiculturalisering en globalisering’ tegen te gaan.¹⁵ Daartoe onderscheidt de WRR functionele identificatie, normatieve identificatie en emotionele identificatie. Functionele identificatie betekent dat mensen worden gezien in termen van wat ze doen en niet in termen van hun herkomst of etniciteit.¹⁶ Normatieve identificatie betreft ‘de mogelijkheden die er zijn om de eigen normen en opvattingen te kunnen volgen en in te brengen in het publieke en politieke domein.’¹⁷ Emotionele identificatie gaat

11 Essed & Hoving, noot 6, p. 10.

12 Wij Nederland, Johan Derksen zegt geen sorry tegen Kamerlid De Hoop: “Het was niet racistisch bedoeld”, 11 april 2024, op <<https://wnl.tv/2024/04/11/johan-derksen-zegt-geen-sorry-tegen-kamerlid-de-hoop-het-was-niet-racistisch-bedoeld/>>.

13 Zie bijv. D. Hellman, *When is discrimination wrong?*, Cambridge (Mass): Harvard University Press 2011, p. 9.

14 Zie toespraak van Prinses Máxima bij de presentatie van het WRR-rapport *Identificatie met Nederland*, 24 september 2007, Den Haag, op <<https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2007/09/24/toespraak-van-prinses-maxima-24-september-2007>>.

15 Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, *Identificatie met Nederland*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2007, via <<https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2007/09/24/identificatie-met-nederland>>, p. 14.

16 Ibidem.

17 Ibidem, p. 15.

over de verbondenheid met anderen en in meer abstracte zin met Nederland, over een '*sense of belonging*'.¹⁸

Deze identificatieprocessen kunnen worden teruggezien in het handelen van De Hoop. Door zijn functie spreekt voor zich dat hij 'handelt op basis van een andere dan een etnische identiteit en dat hij met anderen verkeert om functionele redenen'.¹⁹ Voor wat betreft normatieve identificatie bracht hij 'zijn opvatting [in dit geval over de Friese taal] in het politieke en publieke domein in'. Emotionele identificatie blijkt uit De Hoops reactie op de uitlatingen van Derksen waarin hij in het Fries benadrukt Fries te zijn. Hij vertelt dat hij op een boerderij in Wommels opgevoed was door twee Friese ouders. Waar hij 'kaatste, voetbalde, trekker reed, schaatste, molk en stront schepte'.²⁰ Deze reactie is een schoolvoorbeeld hoe hij beide invullingen van emotionele identificatie vormgaf: zowel die van 'erbij horen' (gestaafd door daden) als die van 'toebehoren' (uitgedrukt in een gevoel).²¹

Het is overigens de vraag in hoeverre deze identificatieprocessen van toepassing zijn op De Hoop. Volgens bepaalde statistieken wordt hij als geadopteerde Nederlander weliswaar als migrant aangemerkt,²² maar anders dan een migrant is hij opgevoed door een Nederlandse familie. In een relationele benadering van nationaliteit '[wordt] de betekenis van nationaliteit en de band van iemand met een staat mede bepaald door zijn relaties met belangrijke personen in [zijn] leven, zoals zijn ouders'.²³ Voor De Hoop ligt dan voor de hand dat de betekenis van nationaliteit en zijn band met Nederland anders is voor hem dan bijvoorbeeld voor een tweedegeneratiemigrant.

4 DE ROL VAN DE ANDER

Het staat voor De Hoop als een paal boven water dat hij Fries is en dat hij dat niet hoeft te bewijzen. En inderdaad, voor steun zou hij niet in het Fries hoeven te benadrukken hoe Fries hij wel niet is. Al zou hij zijn voorliefde voor de Ethiopische keuken hebben uitgesproken, dat had hem niet minder recht gegeven om steun te geven aan het kabinetsplan. Later heeft De Hoop het incident breder getrokken door te stellen dat 'je zelf je identiteit [bepaalt]'. Hoezeer dat ook aanspreekt, het gaat voorbij aan het proces van 'externe identificatie' waarbij anderen iemand identificeren, wat in dit incident gebeur-

¹⁸ Ibidem, p. 16.

¹⁹ Ibidem, p. 14 en 107.

²⁰ NOS, noot 4.

²¹ WRR, noot 15, p. 170.

²² Zoals in de *Rapportage Integratie en Samenleven 2022*, te vinden op <<https://longreads.cbs.nl/integratie-en-samenleven-2022/inleiding/>>.

²³ Zie verwijzing naar De Hart en haar 'relationele benadering van nationaliteit', genoemd in het WRR-rapport, noot 14, p. 172.

de. Zoals Japin zo mooi verwoordde: 'Kleur heb je nooit zelf, kleur krijg je door anderen.'²⁴

Daarbij is van belang wie dat doet. Derksen eigende zich in het programma 'de articulatiemacht' toe om te bepalen wie erbij hoort en wie niet.²⁵ Omdat die ogenschijnlijk triviale opmerkingen zijn verbonden aan belangrijke vragen over diversiteit, is het vervolg op de aangifte interessant.²⁶ Dat is temeer zo in een tijd waarin de grootste regeringspartij 'Nederlanders weer op 1' wil zetten. Uit onderzoek blijkt dat in tijden van kritiek op het multiculturalisme de groepsidentificatie van autochtone Nederlanders significant toenam.²⁷

5 SLOT

Blijvend en proactief²⁸ debat over deze vragen is hoe dan ook van belang om 'posities te verhelderen en mensen aan te zetten de eigen standpunten te onderbouwen en doordenken in relatie tot die van anderen.'²⁹ Als geen ander heeft Titia Loenen het debat over vele onderwerpen op deze wijze gevoed. Met zorgvuldige bewoordingen en genuanceerde afwegingen heeft ze in meerdere contexten gepleit voor 'het aftasten en beargumenteren (...) van grenzen in geval tot geval', waarbij ruimhartig pluralisme het uitgangspunt vormt.³⁰ Dit is voor eenieder een boodschap om in het achterhoofd te houden als het gaat om diverse mensen en gelijke rechten.

24 A. Japin, *De zwarte met het witte hart*, Amsterdam: De Arbeiderspers 2019, p. 13.

25 WRR, noot 15, p. 55-56: 'Articulatiemacht is het vermogen van een groep of institutie om een bepaalde definitie op te leggen die verstrekende gevolgen kan hebben voor de mate waarin iemand erbij hoort of niet (in- en uitsluiting).'

26 Het is kort door de bocht deze weg te zetten als 'een beetje aanstelleritis' zoals CDA-senator Van Toorenburg deed, zie Wij Nederland, noot 11.

27 WRR, noot 15, p. 176.

28 Veroordeling van beledigende opmerkingen volgt geregeld pas later, zoals ook in dit incident, waar op het moment zelf de andere presentatoren en het publiek nog meegrinnikten. Zie ook D. Hondius (2014) 'Black Dutch Voices: Reports from a Country that Leaves Racism Unchallenged', in: Essed & Hoving, noot 6: 'There is no question that most Dutch Citizens abhor racism; the problem is that the rejection of racism remains mostly a passive matter. When more academics and politicians acknowledge that "race" is a relevant factor, and that racism exists, not only elsewhere and long ago, but also in the Netherlands today, the tendency in Dutch society to leave racism mostly unchallenged could come to a halt, creating more space for insight in black and white Dutch people's lives in the past and present' (p. 289).

29 WRR, noot 15, p. 164.

30 Zie M.L.P. Loenen, 'Het gelijkheidsbeginsel en andere grondrechten in de multiculturele samenleving – ontwikkelingen sinds 1983', *NJCM-Bulletin*, jrg. 28 (2003), nr. 3a, p. 274.